

TURINYS

Lietuviško leidimo įvadas	11
Pratarmė	16
I. Baltijos jūros ramybė audros šešėlyje	19
Daug svarstytinų klausimų 22; Prieš akis – simbolinis Europos žemėlapis 23	
II. Maskva tiesia globėjišką ranką	25
Išbandyta taisyklė: kiekvieną šalį – atskirai 26; Sovietų vyriausybė dedasi teisės ir teisingumo arkangelu 28; Vokiškasis įterpinys 29; Lietuva parduota antrąjį kartą 30; Įtarimai, atremti krūtine 34; Trobos kampe tūno prašalaitis 36	
III. Blogiausia nuojauta pasitvirtina	38
Trojos arklys atsidengia tamsiąja puse 39; Spektaklis Ašies valstybių publikai 44; Pasirodęs režisierius aiškina esmę 46	
IV. Po vienerių metų vėl prie Baltijos	49
Sunki mintijimo valanda 51; Vilties prošvaistė 53	
V. Neviltis sujaukia žmonių protą	55
Kokiomis akimis nacistinė Vokietija žvelgė į Baltijos tautas? 56; Antrasis gelbėtojas perima grandines 61	
VI. Vakaruose pateka saulė	64
Kas bėgo nuo Maskvos globėjiškų gniaužtų? 69; Sovietinės deportacijos tikslai 72; Sibiro industrijai reikia darbo jėgos 77	

- VII. Ar Baltijos tautos vertos, kad rūpėtų? 80**
Ne! 81; Anglų „Times“ – už Sovietų Rusijos 1941-ųjų sienas 84; Visiškai blaivi realioji politika 86; Sovietų Rusijos imperializmą gaubia istorijos patina 88; Net ir neutralieji suvokia augančią Sovietų Rusijos valdžios galią 89
- VIII. Anglijoje vis dar gyva žmogiškojo solidarumo dvasia 92**
Tayloro argumentai taršomi vienas po kito 94; Baltijos šalys tikrai priklauso Europai 96; „Anglija – pavergtosios Europos viltis“ 97; Pati mažiausia iš Baltijos šalių yra didesnė negu Olandija, Belgija, Danija ir Šveicarija 99; Europa turi išlikti nepavaldi tironijai 101; Anglija vis aiškiau praregi 103
- IX. Jungtinės Valstijos užima poziciją 108**
Oficialioji reakcija 109; Prezidentas Rooseveltas pateikia svarbų paaiškinimą 110; Oficialioji laikysena Sovietų Sąjungai stojus į karą 111; Kongreso grupių nuostatos 115; Augantis Kongreso nerimas dėl Baltijos tautų likimo 117; Jungtinių Valstijų išrinktieji saugo Baltijos žmonių nacionalines teises 122; Romos katalikų bažnyčia siunčia savo palaikymą 124; Amerikiečių žiniasklaidos balsas 126; „Pravdos“ išpuolis sulaukia aštraus atkirčio 127; Kova už Baltijos sostines svarbesnė negu kova už Neapolį ir Romą 129; Amerikos imigrantai – pasikliautina realybė 133; Charakteringas *intermezzo* 134; Sovietinis komunizmas iš amerikietiškos perspektyvos 136; „Ar Stalinas diktuos Rytams Miuncheną?“ 137; Ugingas kreipimasis į Amerikos liberalus 138; Iš Jungtinių Valstijų vyriausybės reikalaujama tvirto užsienio politikos kurso 140; Amerikiečių literatūros liudijimai 143; Amerikiečiams rūpi 146
- X. Šveicarija tvirtai laikosi teisės ir humanizmo 148**
Išskirtinai ginamas Baltijos tautų reikalas 148; Kieto kumščio politika 152; Milžiniškas prielankumas ir kultūra 153; Baltijos šalys – nedirbtinis produktas 153; Pasaulinės politikos raidos etapas – Montevidėjo konvencija 155; Baltiškasis stebuklas 156; Sovietinis teiginys turi būti įrodytas! 157; „Sanitarinis kordonas“ – puikus išradimas 157; Skirtingu matmeniu 159; Ar Antrasis pasaulinis karas praras tai, ką Pirmasis laimėjo? 160
- XI. Kaip Švedija spręs Baltijos kaimynių reikalą? 163**
Gerojo kaimyno sprendimas 165; Tai, kas kelia nerimą 169; Ar jos turi teisę gyventi? 174; Rakštis Europos ir pasaulio sąžinėje 176; Bendras reikalas 179; Švediją užklumpa Baltijos pabėgėlių rūpesčiai 181; Ūkuose – šviesos properša 183
- XII. Ar pasaulis mano, kad Baltijos tautos savo noru prarado nepriklausomybę? 188**
Nuvylė valstietiška išmintis? 189; Nešališkų liudininkų pareiškimai 190; Žmonijos kilniosios dvasios nieko panašaus nenumanė 193; Prieš tautų valią 195; Baltijos tautos iš tikrųjų balsavo už nepriklausomybę 195
- XIII. Ar Atlanto chartija bus nuplukdyta į uostą? 200**
Šakėmis ant vandens? 203; Mažųjų tautų nepriklausomybė – anglų rūpestis 206; Mažosios valstybės visiškai nekaltos 209; Kas užrašyta rašalu, turi būti patvirtinta krauju 210; Ar Atlanto chartija Baltijos valstybėms negalioja? 216
- XIV. Kompromisas? 220**
Maskvos kompromisą vertina pasaulis 221; Savarankiškumas be laisvės 224; Nepriklausomybė – geriausias savitarpio supratimo būdas 226
- XV. Ar Baltijos šalys nesugeba savarankiškai tvarkytis? 228**
Net jei ir buvo ištis neturtingos 230; Savomis kojomis geba žengti ir Baltijos šalys 231; Nepriklausomybės stebuklas 234
- XVI. Baltijos tautų klausimas – viso pasaulio reikalas 239**
Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybė – neišskirtinis atvejis 241; Ar įvykių raidą įmanoma atsukti atgal? 242; Ar piramidės vertos aukų? 243
- XVII. Taika pasiekta, ateitis – miglota 245**
„Nesisivaidykite nuodėguliais!“ 247; Tvariausias pamatas – pasaulio federacija 250; Ar pasaulio federacija įmanoma mūsų laikais? 254; Kas iš pažiūros neįmanoma, privalo tapti įmanoma 256

VII.

Ar Baltijos tautos vertos, kad rūpėtų?

Baltijos tautų tragedija, žinoma, – beribė. Pačios tai jaučia. Lietuviai, latviai ir estai šitaip džiaugėsi savo laisve ir tvirtai tikėjo ateitimi! Buvo įsitikinę, kad didelė civilizuoto pasaulio šeima juos, laisvas tautas, nuoširdžiai sutiks. Tikės jų nenuilstamomis pastangomis gražinti ir turtinti pasaulį. Ir todėl karinėmis pajėgomis stiprioms kultūroms turėtų rūpėti, kad Baltijos tautų gyvenimas ir raida netrukdomai klostytųsi. Ar šio sparčiai stiprėjančio tautų bendrystės jausmo ir garantijų žengiant pasirinktuju keliu neskatino Suvienytųjų Nacijų Organizacija? Patikėję, kad netyko jokia išorinė grėsmė, lietuviai, latviai ir estai padarė viską, kad pateisintų kitų, toliau pažengusių, nacijų lūkesčius. Patyrusios ilgas nelaisvės laikus, Baltijos tautos buvo skurdžios. Joms teko pradėti turint labai ribotus materialinius išteklius ir visiškai menką valstybės valdymo patirtį. Vis dėlto ar kas galėtų tvirtinti, kad jos stokoja darbštumo ir sumanumo mokytis ir išmokti?

Dabar atrodo, kad lietuvių, latvių ir estų galimybės toliau kurti savo valstybių gerovę bei puoselėti nepriklausomą tautų egzistenciją baigėsi. Baigta ir su visomis nuoširdžiomis pastangomis, energiją įkvepiančiomis viltimis. Tad ar galima stebėtis, kad Baltijos žmonės stipriai, giliai sielvartauja, kad jaučia, jog įvyko blogiausia, kas tik jiems būtų galėję nutikti?

Ir vis dėlto kaip sąmoningi Vakarai, pasižymintys aukšta kultūra, žiūri į Baltijos tautų reikalą? Tie išdidūs Vakarai, kur demokratijos dvasia – grandinėmis nesukaustyta ir sparnai nepakirpti, kur tvyro didi pagarba kitų žmonių bei tautų gyvenimui ir laisvei. Kur atskiri individai ar žiniasklaida, nepaisydami dažnai teisinamos konjunktūrinės vyriausybės politikos, gali pateikti savą požiūrį ir taip apginti pasaulį, atsidūrusį klaidingame kelyje ar nuvairuotą ant atsarginių bėgių.

Ne!

„Manchester Guardian“ korespondentas Stokholme 1943-ųjų vasario 23 dienos straipsnyje pareiškė, kad sovietų vyriausybei būtų išmintinga paskelbti savo nuostatas Baltijos šalių atžvilgiu. Žinoma, Sovietų Sąjunga buvo prisijungusi prie Atlanto chartijos, tačiau, korespondento nuomone, dabar – pats laikas jos principus atnaujinti.

Po trijų dienų „Manchester Guardian“ publikavo atsiųstą nuomonę, pasirašytą A. J. P. Tayloro, žinomo Magdalenos koledžo Oksforde dėstytojo. Jis teigė:

Sovietų Sąjungos ketinimai gerai žinomi. Baltijos provincijos yra tapusios sovietų respublikomis, Sąjungos narėmis, ir ši Sąjunga privalo likti visiškai integrali.

1939-aisiais Baltijos provincijos tapo esmine kliūtimi igyvendant anglių ir sovietų aljansą, todėl šiam kiltų pavojus ir Atlanto chartijos atveju. Britų idealistai, kol dar nepadarė naujų klaidų politikoje su rusais, turėtų gerai apsvarstyti istorines, geografines ir juridines sąsajas, siejančias Baltijos provincijas su visa Sovietų Sąjunga.

Jas sieja bendra istorija. Baltijos provincijos buvo rusiškos tiek pat ilgai, kiek Gibraltaras, dšyk tiek – kiek Malta ir penkis kartus tiek, kiek Aleksandrija – britų. Iki 1918-ųjų Baltijos provincijos

*niekada nėra buvusios savarankiškos. Vokietija jas eksploatavo ke-
tindama perimti iš Rusijos. Sąjungininkai jas saugojo kaip barjerą
nuo bolševizmo. Simpatizuoti Baltijos valstybių nepriklausomybei
būtų tas pat, kaip simpatizuoti Brest Litovsko taikai ar sanitari-
niam kordonui.*

*Geografiškai jos taip pat priklauso Sovietų Sąjungai. Jeigu
jau Lenkijai prireikė lango į Baltijos jūrą, tai kodėl dabar netu-
rėtų reikėti ir Sovietų Sąjungai? Ar gali kas nors tvirtinti, kad
Kronštatas – tinkamas jūros kelias didžiai imperijai? Ir dar: šitos
kruopelės nesugeba žengti savomis kojomis taip, kaip mes. Jeigu jos
nebendradarbiautų su kitomis Sovietų Sąjungos tautomis, pakliūtų
Vokietijos priklausomybėn. Ar kas nors rimtai mano, kad mes bei
amerikiečiai imsime ir laikysime savo karines pajėgas Baltijos šalyse
vien tam, kad jas gintume?*

*Vis dėlto pati svarbiausia yra ta aplinkybė, kad dabar jos konsti-
tuciškai priklauso Sovietų Sąjungai. Baltijos valstybių susijungimas
su Sovietų Sąjunga atliktas pagal tokius pat formalumus, kokie esti
sudarant bet kurias kitas valstybių sąjungas; jos tapo priimtos kaip
lygiateisės respublikos. Abejoti šių šalių įstojimu į Sovietų Sąjungą
būtų tas pat, kaip abejoti pačios Sovietų Sąjungos egzistavimu – ši
užduotis geriausiai tiktų Vokietijai. Jeigu jau anglai ir amerikiečiai
norėtų užsiimti Sovietų Rusijos reikalais, kodėl tokiu atveju jiems
apsiriboti Estijos, Latvijos bei Lietuvos respublikomis?... Kodėl ne-
pasirūpinti visuotine gyventojų apklausa ir nepamėginti išsiaiškinti
Sovietų Sąjungos piliečių nuostatų režimo klausimu?*

*Britų sentimentalistai gali mielai, jei tik nori, atriekti kokį gabalą
nuo savo imperijos ir nusiųsti tiems, kam aktualu. Tačiau savo
gailestingumą derėtų apriboti ir nedalyti dovanai karalysčių, kurios
priklauso kitiems.*

Tai buvo „advokato“ kalba, verta viduramžių scholastikos. Viskas
čia grindžiama melagingomis premisomis, tačiau su kokia stebėtina
logika, su koku skrupulingumu!

Susilaikysime nuo kontrargumentų – netrukus juos pateiks
kiti. Užduosime tik kelis nesentimentalius klausimus. Ar tikrai
Sovietų Sąjunga 1939-aisiais būtų nurimusi, jei Didžioji Britanija
ir Prancūzija Baltijos valstybes jai būtų priskyrosi? Ar sovietinis
režimas, remdamasis nesenu Miuncheno pavyzdžiu, nesigvieštų
taip pat kaip Vokietija daugiau, pavyzdžiui, Dardanelų ir Balkanų?
Ar tauta tikrai praranda teisę į laisvą nepriklausomą egzistenciją,
jeigu ji, kaip Graikija, Airija, Čekoslovakija, trumpesnę ar ilgesnę
laiką patiria kažkieno spaudimą? Gal ir darbininkams reikėtų
atimti teisę grupuotis bei steigti savarankiškas organizacijas todėl,
kad anksčiau tokių neturėjo? Gal Persiją reikia patraukti į šalį,
nes ji visiškai atiboja sovietų imperiją nuo Indijos vandenyno?
Ar civilizuotų valstybių bendruomenės nežino sklandesnių formų
negu teisė valdyti prievarta, kad per kitų teritorijas prasiskverbtų
į vienus ar kitus vandenius? Gal šiame kelyje netaikūs įvairių vals-
tybių žemės bei oro komunikatai suteikė svarios ir visiškai ten-
kinančios patirties? Argi laisvos Baltijos respublikos dar neįrodė
gebančios kuo puikiausiai žengti savarankiškai ekonomikoje ir
kultūroje? Kas bus su pačios Didžiosios Britanijos saugumu, kai
Jungtinės Valstijos atitrauks savo pajėgas iš jos salų? Ir apskritai,
ar yra tokia šalis, kuri pasaulinio konflikto metu gebėtų pati viena
apsiginti prieš valstybių koaliciją? Ar ne todėl Prancūzija prarado
teisę į savarankiškumą, nes 1940-aisiais, nepaisant Anglijos kaimy-
nystės, parklupo nelygioje kovoje? Dabar pasaulyje galiojančiomis
aplinkybėmis niekas negali garantuoti, kad nebus išduotas ar ne-
patirs prievartos, tačiau ar gali teisinė valstybė pripažinti apgaulės
dokumentą kaip šis, paminėtas, dėl Baltijos valstybių įjungimo į
Sovietų Sąjungą?

Tai buvo tik nuomonė, atsiųsta į laikraštį. Vis dėlto ar ne tokia
pat nuostata – ir anuomet garsaus, gan įtakingo britų advokato, sero
Staffordo Crippso, kuris buvo ambasadorius Maskvoje, ministrų
kabineto narys Londone didžiąją Antrojo pasaulinio karo metų

dalį? O ką teigia kitas žymus anglosaksų diplomatas, teisininkas bei publicistas, kadaise JAV ambasadorius Maskvoje Josephas E. Daviesas? Pasak 1943-ųjų liepos 11 dienos „Svenska Dagbladet“ vedamojo, Daviesas interviu žurnalui „Life“ teigė, kad Baltijos valstybės, pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, buvo atplėštos nuo Rusijos kūno, o dabar ir vėl sugrįžta. Toliau jis tikino, kad Sovietų Rusijos reikalavimas turėti Baltijos šalis visiškai neprieštarauja 1942-ųjų liepos mėnesio anglų ir rusų aljansui ar 1942-ųjų Vašingtono konferencijoje pasirašytam susitarimui tarp Jungtinės Karalystės ir Jungtinių Valstijų. „Svenska Dagbladet“ buvo teisus pastebėdamas, kad ši nuomonė – paties Davieso atsakomybė, „nes tekstus visi gali suprasti skirtingai“. Bet kokia iš to nauda, jeigu žinomos, nuomonę formuojančios asmenybės sąmoningai pasirinko užsimerkti prieš faktus ir negirdėti moralės balso?

Anglų „Times“ – už Sovietų Rusijos 1941-ųjų sienas

Didžiausias ir kartais reprezentatyviausiu laikomas Anglijos laikraštis „Times“ 1943-ųjų spalio 18 dieną prie sienos prikėlė tokią tezę:

Rusija nereikalauja jokios plėtotės, išskyrus turėtas sienas, kai 1941-ųjų liepą Hitleris invazijai pasiuntė savo ordas. Pirmiausia, atsižvelgiant į tai, kiek Rusija kentėjo ir ko pasiekė per pastaruosius dvejus metus, kiekvienas pasiūlymas apkarpyti jos sienas neabejotinai būtų laikomas neapgalvotu ir nešiuolaikišku.

Šią savo nuostatą apie dėkingumą laikraštis „Times“ jau ir anksčiau buvo išsakęs ir vėliau dar puls ginti. Kitais žodžiais tariant, už tai, ką iškentėjo, ir juo labiau už tai, ką atliko sąjungininkų naudai,

Sovietų Sąjungą reikia apdovanoti Baltijos tautų sąskaita. Ką šitos tautos be jokios kaltės iškentė, nereiškia nieko. O dar mažiau reiškia – kuo jų kova už nenuginčijamą teisę bei tautinį tapatumą svarbi žmonijos teisingumo dvasiai. „Times“ akiratyje jos – tik mainų moneta didžiųjų valstybių sandėryje. Tas, kas mano kitaip, tik viską gadina...

1944-ųjų vasario pradžioje „Times“ iš komunistinio laikraščio „Daily Worker“ sulaukė palankaus vertinimo: „Parodyta išskirtinai išmintinga istorinės problemos nuovoka.“ Tai išprovokavo tris ištis pažangius parlamentarų – Kennethą W. M. Pickthorną, Davidą Quibellą ir Oweną D. Ewensą – atviru laišku laikraščiui „Times“ vasario 4 dieną pikta protestuoti prieš leidinyje nuolat atsikartojančią neteisėtą, Baltijos laisvės klausimui priešišką nuostatą. Jie, beje, pasirėmė ir užsienio reikalų ministro Edeno anuomet ką tik pateiktu paaiškinimu, kad britų vyriausybė neketina pripažinti teritorinių pakeitimų, kurie nesuję su aktualių tautų laisvai išreikšta valia, bei nurodė faktą, kad Baltijos valstybių atstovybės Londone dar tebevykdo veiklą. Protestai jokio poveikio vėlesnėms „Times“ išstarmėms nepadarė.

Pagrindinis Anglijos konservatorių partijos organas buvo ne vienintelis, laikęsis nuomonės, kad Baltijos tautos – tos, dėl kurių neverta kvaršinti sau galvos. Amerikos izoliacionistų ruporas „Daily News“ Niujorke savo vedamajame 1943-ųjų rugsėjo 16 dieną skelbė:

Privalome žinoti, kokio atlygio už savo indėlį kare pageidauja Sovietų Rusija, ir šiuo požiūriu būti realistai. Jeigu norės išlaikyti, ir taip manyti yra pagrindas, carinės Rusijos sienas, įtraukiant Suomiją, Latviją, Lietuvą, Estiją bei didesnę Lenkijos dalį, jau geriau sutikti, negu akiai laikytis Atlanto chartijos.

Niekas negali paneigti, kad mažos valstybės, nesugebančios apsiginti pačios, tik žadina didžiųjų kaimynių apetitą. Tos mažos valstybės bemaž visada tampa nuolatinių karų priežastimi Europoje.

Lenkija, prisikėlusį po praeito karo, iš tiesų tėra dirbtinis produktas.

Kitaip tariant, būtų tikrai geras darbas, paslauga žmonijai imti ir leisti mažoms valstybėms tiesiog išnykti. Žinoma, tai – realizmas, ne toks jau tolimas nihilistiškam vokiečių nacionalsocialistų požiūriui į kitas tautas.

Visiškai blaivi realioji politika

Panašios mintys sklido ir iš didžiojo respublikonų laikraščio „New York Herald Tribune“. Be to, šis laikraštis ne kartą pastebėjo, kad ne amerikiečių reikalas kovoti už įsivaizduojamą nacionalinį kitų tautų interesą.

Vienas Jungtinėse Valstijose garsiausių užsienio politikos komentatorių Raymondas Clapperis 1943-ųjų kovo 24 dieną „Word Telegram“ ėmėsi aptarti Baltijos klausimą. Jis svarstė:

Gali ateiti laikas, kai privalėsime pripažinti Rusijos aneksijas kaip įvykusį faktą, bet tegu tai įvyksta taikios diskusijos keliu, išsprendžiant visas teritorines problemas. Dabar sutikti su Rusijos reikalavimais reikėtų ne ką kita, kaip siekiant teisybės versti mus diskutuoti ir kitais klausimais. O kiekviena sąjungininkė turi mums lūkesčių dėl savo teritorijų. Kol kas nereikėtų manyti, kad ketiname atgrasyti Rusiją nuo inkorporuotų teritorijų, kad ir koku būdu ši šalis jas įgijo.

Pastarasis sakiny – pati esmė. Mums visiškai nesvarbu, koku būdu Rusija tas Baltijos valstybes nusigvelbė. Misteris Tayloras iš Oksfordo bent jau pasistengė sovietų valdžios veiksmus sofistiskai įvilkti į pompastišką tautos bei žmogaus teisių rūbą. Josephas E. Daviesas patetiškai bylojo apie sovietų rusams skausmingą

chirurginę operaciją, o „Times“ bei „Daily News“ – apie būtinybę apdovanoti Maskvą. O štai Clapperis režia tiesiai šviesiai. Pirmyn, pasiimkite, nesivaržykite! Ateis laikas, ir formalumus sutvarkysime!

Kitam nesudaryti kliūčių – liberalu ir demokratiška. Ginti silpnesnį – sentimentalų, ir realistiškai mąstančiam demokratui tai neturi vertės. Dreyfuso ar Zola, apsisprendimo teisės ar prezidento Wilsono laikai – jau praeityje.

Kitas žymus amerikiečių užsienio politikos komentatorius Walteris Lippmannas buvo tokios realistinės prigimties, kad savo straipsniuose Baltijos valstybių nė nesiteikė įvardyti. Jam šios nebeegzistuoja. Pats pripažino, kad jos – Sovietų Sąjunga; kam dar čia tos taikos derybos!

Viskas baigta. Aukščiausio lygio komunikatai, išsiuntinėti pasibaigus valstybių konferencijoms Maskvoje, Teherane ir 1945-ųjų vasario 12 dieną Kryme, vėliau – Potsdame, nė vienu žodžiu ne-užsiminė apie Baltijos šalių klausimą. Gali būti, kad šitaip įvyko prieštaraujant Sovietų Rusijai ir nerandant bendro sprendimo arba kad Vakarų sąjungininkės dėl vienokių ar kitokių priežasčių kol kas nenorėjo klausimo eskaluoti. Įžvalgieji realistai ne kartą skubino tai laikyti įrodymu, kad Anglija ir Jungtinės Valstijos jau pritarė Baltijos šalių inkorporavimui į Sovietų Sąjungos lydinį. Vadina mieji realistai postringauja nesusimąstydami, kad savo „realiosios politikos“ mintijimais galbūt užbėga už akių sprendimų raidai ir taip užkerta kelią sąžiningai klausimo atomazgai. Jų nė mažumėlę tai nejaudina. Šalin demokratijos paaukuotą fasadą, duokite vietos primityviai jėgos kalbai! Tad ar reikia stebėtis, kad Maskva neretai jaučiasi šitos pasaulio demokratinės opinijos padrąsinta tęsti sparčią ekspansijos politiką?

Sovietų Rusijos imperializmą gaubia istorijos patina

Pažiūrėkime, ką rašė puikiai vertinamas anglų komentatorius Negley Farsonas konservatyviajame „Daily Mail“ 1944-ųjų kovo 23 dieną. Jis, beje, laikomas tikru Sovietų Rusijos aplinkybių žinovu:

Stalinas mato prasmę. Pats laikas ir mums suvokti savąją.

Šitai konstatavęs, Farsonas aiškino, kad nuo 1941-ųjų birželio 22 dienos britų ir amerikiečių vyriausybėms turėjo būti žinoma: Sovietų Sąjunga nieku gyvu neatsisakys Estijos, Latvijos, Lietuvos, rytų Lenkijos, dalies Suomijos, šiaurės Bukovinos, Besarabijos aneksavimo. Jis tęsė:

Nieko čia nauja. Tai buvo išsąsknytą dar Ivano Rūsčiojo politikoje. Taip jau susiklostė, kad tai tenka priimti kaip fakto duotybę. Sovietų Rusija nesileis nei perkalbama, paperkama, nei prievarta iš tų šalių išprašoma. Churchillis su Rooseveltu privalejo žinoti inicijuodami Atlanto chartiją, kad Sovietų Rusija laikysis savos baltiškos politikos, savos Juodosios jūros politikos bei savos Kaspijos jūros politikos. Jau prieš 700 metų rusai tiek grumdė lenkus, lietuvius ir švedus, kol pastariesiems 1721-aisiais jau buvo gana.

Farsonas, beje, visiškai teisingai numatė, kad Maskvos susitarimą su čekoslovakiskąja Londono vyriausybe lydės ir analogiška sutartis su „liaudies vyriausybėmis“, kitaip tariant – komunistinės pakraipos marionečių grupuotėmis Jugoslavijoje, Bulgarijoje ir galbūt Graiki-joje. Mintis pabaigė duodamas patarimą:

Visi sutinkame, kad rusai realistai. Tai kodėl mes, britai ir amerikiečiai, neturėtume rinktis pozityviai konstruktyvios užsienio politikos, pripažįstančios šitą faktą?

Kitaip tariant, kodėl nepasirinkus šventos sąjungos tarp didžiųjų demokratijų ir Sovietų Sąjungos; aljanso, turinčio blaivų nepagražintą jėgos politikos pamatą? Vietoje anų, realistinei politikai nieko neduodančių romantinių Wilsono punktų ar keturių Franklino D. Roosevelto rožiniu idealizmu paspalvintų laisvių.

Vienai ar kitaip dalis žmonių jautė poreikį nuplauti Sovietų Sąjungos paveikslą gadinančias dėmes. O buržuaziniame ir demokratiškame pasaulyje tai derėtų atlikti kuo priimtinausia forma. Savo drąsa pasižymintis nuomonės formuotojas anglas Brendonas Brackenas 1944-ųjų kovo 5 dieną „New York Times“ laikraštyje tai įgyvendino iš esmės. Jis tvirtino, kad Sovietų Sąjunga niekada nėra sulaužiusi duoto žodžio. Sutartis su Suomija, Estija, Latvija, Lietuva ir Lenkija, trijų dešimtmečių sutartis, – visiškai nieko verta.

Net ir neutralieji suvokia augančią Sovietų Rusijos valdžios galią

Kietai realistinis, kitaip tariant, – jėgos politikos žvilgsnis, anksčiau buvęs totalitarinių valstybių skiriamasis bruožas, Sovietų Sąjungai įsitraukus į karą, gana stabiliai išgalėjo tam tikroje toną diktuojančioje anglosaksiškoje aplinkoje, o vėliau išplito ir po neutralios šalies bei kontekstus. Pavyzdžiui, pasak „Nu“ 1943-ųjų Nr. 45, Bazelio „National-Zeitung“ rašė, kad geografiniu požiūriu Baltijos šalys užima tik pajūrio juostą, plytinčią begalinėje Rusijos žemumoje, ir todėl jos turi būti laikomos Sovietų Rusijai priklausančia teritorija. Tarytum šita žemuma tokiu pat pagrindu nebūtų galėjusi driektis iki Alpių, Atlanto pakrantės ar Skagerako. Mintijimo eiga visiškai prilygsta nacistinei, nors, suprantama, pataikauja Maskvai. Gerbiamas užsienio politikos apžvalgininkas 1943-ųjų kovą pagrindiniame švedų laikraštyje abejingai realistiškai, nė mirksniu nesudvejojęs, konstatavo, kad Baltijos šalys, tam tikrą laiką mėtytos

tarp Vokietijos ir Sovietų Rusijos, neabejotinai turėtų likti pastarosios žinioje.

Pasitelkęs nežmoniškai blaivų jėgos politikos realizmą, „Svenska Morgonbladet“ 1943-ųjų lapkričio 1 dieną nieko nesivaržydamas svarstė:

Sunkiau yra pasisakyti apie Pabaltiję, sritį, kuri niekada nebuvo kam nors priskirta, jei, žinoma, atmesime Atlanto deklaraciją.

Kada šios problemos svarstomos ir, tikėtina, Vakarų valstybėms puoselelėjant tikrai stiprų, esminį lūkestį gauti privilegiją – nedideles Šiaurės šalis, dera užduoti štai tokį klausimą: ar yra šioje pasaulio dalyje kas nors, dėl ko Anglija ir Amerika numanomai ryžtųsi stoti kovon, kai šis karas jau pagaliau pasibaigęs? Atsakymas toks: vargu bau. Kiekvienam blaiviai mąstančiam politikos stebėtoju privalo būti aišku, kad Vakarų valstybės nepradės vėl kariauti Pabaltijo labui ir vargu ar Suomijos taip pat. O dar atitinkamų šalių opinija, visos pasaulio aplinkybės...

Elis Håstad, drąši sąžiningų bekompromisės laisvės principų gynėja, išliejo apmaudą leidinyje „Svensk Tidskrift“ vedamuoju straipsniu „Baltiškoji tragedija“ (1944, 8 sąsiuvinis):

Uždangai ilgiems metams, o gal ir amžiams nusileidus ant tautų, kurios, nors ir būdamos mažos bei neturtingos, išgalėjo įgyvendinti tokį didį kūrybinį proveržį, pasaulis neskyrė nė vienos akimirkos, kad pamąstytų, o juo labiau kad įsiklausytų. Švedijoje susitelkę didžiuliai būriai profesionalių taikdarių – visiškai abejingi. Kas jiems didžiausia neteisybė Olandijoje, Belgijoje, Čekoslovakijoje, Norvegijoje, Danijoje etc., visiškai teisinga Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje. Tai geriau už bet ką įrodo, kaip šališkai, su kokia akla neapykanta daugelis švedų žvelgia į mažų tautų teises bei laisvės problemą.

Visiškai akivaizdu: Baltijos tautoms – nieko gera. Pakrantėje stovi išsirikavusi minia, būrys gerbiamų, įtakingų demokratinio pasaulio atstovų, ir stebi, kaip jos skęsta, kaip jas į save traukia sukūrys, stovi, bet nieko nesiima. Pakanka jau to, kad nerūpestingai stebėtų, klausytųsi praradusių viltį pagalbos šauksmų ir linguotų išmintingomis galvomis: „Nėra ką daryti.“

Švedų „Morgonbladet“ teigė, kad Baltijos teritorijų klausimu „niekada nebuvo duoti jokie pažadai“. Bet kas tada Maskvos Taikos sutartis, sudaryta su Baltijos valstybėmis 1920-aisiais, su kiekviena iš eilės? Ten aiškiai įtvirtinta, kad Sovietų Rusija laisva valia ir visiems laikams atsisako šių valstybių teritorijų bei carinės valdžios pretenzijų į jas. Ar šitie susitarimai savo laiku nebuvo patvirtinti Sovietų Sąjungos Nepuolimo sutartyje su Lietuva, Latvija ir Estija, be to, 1939-ųjų rudenį – paktais apie abipusę karinę pagalbą? Ar Baltijos valstybės nepriklauso Tautų Sąjungai, kurios Bendroji sutartis savo nariams garantuoja nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą? Tikra tiesa, kad Sovietų Sąjunga 1940-aisiais buvo išmesta iš bendrijos, tačiau juk ne Lietuva, Latvija ar Estija.

O gal šie išvardyti didžiai oficialūs dokumentai yra laikomi tuščiais popieriais, besisukančiais vėjyje ir nuplukdomais srovės? Kuo baigsis žmonijos pažanga, jei demokratinio pasaulio realiosios politikos veikėjai atsiduos kaizerio Vilhelmo II, Hitlerio ir Stalino nuostatoms tarptautinių sutarčių klausimu? Ar vieną gražią dieną šie realiosios politikos adeptai netaps savo iliuzijų aukomis, ar jų nepasiglemš netramdomas sukūrio verpetas?